

پرفاشگری تماشاگران فوتبال* مطالعه موردی: شهر تهران

❖ دکتر محمد مهدی رحمتی، دانشگاه کیلان
❖ دکتر علیرضا محسنی تبریزی، دانشگاه تهران

فهرست:

۷۷	چکیده
۷۸	مقدمه
۸۰	روش شناسی تحقیق
۸۱	یافته های تحقیق
۸۷	بحث و نتیجه گیری
۹۱	منابع و مآخذ

چکیده: در بین فعالیتهای گوناگون ورزشی که در سراسر دنیا انجام می شوند، بی تردید ورزش فوتبال پر طرفدارترین، پر مشارکت ترین و پر بیننده ترین فعالیت و رشته ورزشی است. گسترش روز افزون ورزش سبب شده است که مرزهای جغرافیایی، نژادی، قومی، سیاسی و عقیدتی را در نورد. تحلیلگران اجتماعی و فرهنگی در دهه های اخیر به پژوهش درباره انواع آداب، مناسک، ارزشها و الگوهای اجتماعی رایج در ورزش فوتبال مبادرت ورزیده اند. از جمله مسائل مهمی که به ویژه در دو دهه اخیر مورد توجه اندیشمندان اجتماعی و جامعه شناسان قرار گرفته اند، بررسی و تبیین رویدادها و حوادث خشونت بار مربوط به فوتبال است. خشونت ورزشی چیست؟ و چه عاملهایی در بروز آن مؤثر هستند؟ بسیاری از اندیشمندان با استفاده از چارچوبهای نظری متفاوت برای پاسخ دادن به این پرسش تلاش کرده اند. مقاله حاضر، به واکاوی نمونه ای از فراگردهای اجتماعی حائز اهمیت در ورزش فوتبال، یعنی خشونت و پرخاشگری تأکید دارد. در این پژوهش، رفتارهای پرخاشجویانه و بعضاً خشونت آمیز تماشاگران مسابقات فوتبال جام قهرمانی باشگاههای ایران در شهر تهران، سال ۱۳۷۹-۱۳۸۰، مورد مطالعه جامعه شناختی قرار گرفته اند. هدف این مطالعه، سبب شناسی خشونت و پرخاشگری بین تماشاگران ورزش فوتبال در ورزشگاههاست تا با تحلیل کارکرد اجزای متغیرها در تماشاگران طرفدار فوتبال مشخص شود، اختلال کدام یک از آنها سبب بروز سوء کارکرد می شوند.

نتیجه پژوهش حاضر در مورد ۴۰۴ نمونه تصادفی تماشاگران و طرفداران پرسپولیس و استقلال است که ضمن اذعان به بحرانی نبودن رفتار طرفداران فوتبال در شهر تهران نشان می‌دهد، متغیرهای اهمیت و حساسیت نتیجه بازی از نظر کسب امتیاز و تعیین جایگاه تیمهای مورد علاقه در رده بندی مسابقات قهرمانی، حرکات خشونت‌آمیز و پرخاشجویانه بازیکنان هنگام بازی و کیفیت داوری، عمدتاً بر بروز پرخاشگری کلامی طرفداران فوتبال تأثیر می‌گذارند. متغیرهای سن، میزان کنترل و نظارت خانواده، پایگاه اقتصادی و اجتماعی، تأثیر منفی برگرایش طرفداران تیمهای فوتبال مورد مطالعه به رفتارهای پرخاشجویانه و خشونت‌آمیز دارند. متغیرهای سابقه دعوا و نزاع، سابقه تنش و ناکامی در فعالیتهای تحصیلی و آموزشی، مصرف سیگار، سابقه تنش در محیط خانواده، سابقه رفتار مجرمانه، داشتن دوستان و همالان دارای سابقه جنایی، ارتباط با خویشاوندان دارای سابقه جنایی، عزیمت جمعی و گروهی به ورزشگاه و ناسازگاری انتظارات ورزشی و راههای تحقق آنها، دارای تأثیر مستقیمی برگرایش به ارتکاب رفتارهای پرخاشجویانه و خشونت‌آمیز ورزشی طرفداران تیمهای پرسپولیس و استقلال دارند.

هولীগانه‌ها (اوباش) با عقاید و افکار تعصب‌آمیز، به وجود آورنده وقایع فاجعه‌آمیز بسیاری در ورزشگاهها بوده‌اند. در ایتالیا، علاقه دیوانه وار و بیمارگونه برخی از طرفداران تیمهای فوتبال و نیز رفتارهای پرخاشجویانه و ویرانگرانه آنان در عرصه مسابقات فوتبال سبب شده است، به آنان لقب «تیفوسی‌ها» داده شود (۳). به نظر برخی از پژوهشگران، بین تمام فعالیتهای ورزشی تنها ورزش فوتبال است که سبب رفتار اوباشگرانه به مفهوم عام آن می‌شود (۱۲، ۱۱). اهمیت این مقوله سبب شد، از اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی، پژوهشگران و نظریه پردازان علوم اجتماعی دلایلی را مطرح و تفسیرهای متفاوتی در مورد رفتار اوباشگرانه و خشونت‌آمیز تماشاگران مسابقات فوتبال ارائه دهند که گستره آنها، از دگرگونیهای کلان اجتماعی تا عاملهای خرد را در بر می‌گیرد. با گسترش تدریجی خرده فرهنگ طرفداری و تماشاگری فوتبال، همچنین انگاره‌های پرخاشجویانه رفتاری گاه به گاه آن، گرایش تحقیقات مراکز علمی و پژوهشی را از توجه محض به بحثهای نظری به رفتار طرفداران فوتبال

واژه‌های کلیدی: جامعه‌شناسی، ورزش، خشونت، اوباشگری، پرخاشگری، و ندالیم، سوء کارکرد، تحلیل کارکردی - ساختی

مقدمه

درآمد ورزش و فعالیتهای مربوط به آن، زمان و انرژی فراوانی از افراد هر جامعه را به خود اختصاص داده و جایگاه مهمی در فرهنگ جوامع پیدا کرده است (۱۹). رقابتهای ورزشی، ورزشکاران و تماشاگران را در وضعیتهای قرار می‌دهند که ممکن است قواعد، هنجارها و تقسیم کارهای رایج به آسانی نقض و به رویارویی‌ها پرخاشجویانه و خشونت‌آمیز منجر شود. بین فعالیتهای ورزشی گوناگون در ورزش فوتبال بیش از سایر رشته‌های ورزشی رفتارهای خشن و پرخاشجویانه، به ویژه بین طرفداران و هواداران تیمهای فوتبال مشاهده می‌شود. آشکارترین نمونه رفتار خشونت‌آمیز بین طرفداران فوتبال، پدیده‌ای موسوم به «اوباشگری»^۱ است که امروزه، به شکل نسبتاً سازمان یافته‌ای در کشورهای صاحب نام فوتبال به ویژه در اروپا رواج دارد. در انگلستان،

در این کشورها معطوف داشت.

می‌ورزند. اما اگر طرفداران، اشیایی به سوی بازیکنان تیم حریف پرتاب یا نزاع فیزیکی کنند، آن‌گاه گفته می‌شود، مرتکب خشونت فیزیکی شده‌اند. حال اگر طرفداران یک تیم، اتفاقی خلاف میلشان، مانند خطای بازیکن تیم حریف روی بازیکن تیم محبوبشان یا تصمیم‌گیری داور به زیان تیم مورد علاقه روی دهد و رفتار یا اعمال پرخاشجویانه و خشونت‌آمیز از خود بروز دهند، آن‌گاه مرتکب پرخاشگری بازتابی شده‌اند، این نوع پرخاشگری نیز می‌تواند کلامی یا فیزیکی باشد (۹).

چارچوب نظری

از جمله نظریه‌هایی که در سالهای اخیر، توجه جامعه‌شناسان را در تبیین و تحلیل مسائل اجتماعی موجود در عرصه ورزش و رویدادهای مربوط به آن، از قبیل خشونت و پرخاشگری به خود معطوف کرده است، دیدگاه کارکرد گرای ساختی است (۱۹)، (۱۰). دیدگاه کارکرد گرای ساختی، به نقش نظامهای اجتماعی یا جوامع، اجزا، ساختارها، یا نهادهای متعددی در یکپارچگی، هماهنگی، سازگاری و سلامت کل نظام یا جامعه توجه دارد. بنابراین، الگوی نظری مذکور مبتنی بر این اصل است که نهادهای اجتماعی بر حسب کارکردهای ضروریشان قابل فهم هستند. در این دیدگاه، بر خلاف کارکرد گرای که نقش پدیده‌های نهادی و اجتماعی را در ارتباط با نیازهای فردی انسان مورد توجه قرار می‌دهد، نهادها براساس نقش و سهمشان در ارتباط با سایر بخشها یا جنبه‌های یک نظام تبیین می‌شوند. براساس دیدگاه کارکرد گرای ساختی، نیروی محرکه موجود در تمام جنبه‌های زندگی اجتماعی، تمایل هر نظام اجتماعی

خشونت و پرخاشگری ورزشی چیست؟

پرخاشگری و خشونت به هم مرتبط هستند، اما وضعیتهای متفاوتی را به وجود می‌آورند. پرخاشگری در عرصه فعالیت‌های ورزشی به شکل ابزاری و بازتابی یا کلامی و فیزیکی تجلی می‌یابد و از سوی افراد حاضر و شرکت‌کننده در رویدادهای ورزشی در قبال سایر بازیکنان، تماشاگران، مربیان، مقامات ورزشی، عامه مردم و اموال صورت می‌گیرد (۶)، (۲). ارونسون با تمایز بین دو نوع پرخاشگری، یعنی پرخاشگری ابزاری و بازتابی یا عاطفی، امکان وقوع هر دو را در عرصه ورزش متذکر می‌شود (۸، ۱). پرخاشگری بازتابی^۱ با هدف آسیب فیزیکی یا روانی انجام می‌شود (۲۱، ۱۷، ۶). هدف از این نوع پرخاشگری که احساسی بوده، آسیب رسانی است (۲۰، ۱۸، ۱۵). در پرخاشگری ابزاری^۲، ضرب و جرح و ایجاد در دوزخ، ابزاری برای دستیابی به هدفی است که شکل محسوس آن می‌تواند، دستیابی به هدفهای گوناگونی مانند پاداش مادی، پیروزی، افتخار یا تحسین باشد. این نوع پرخاشگری، خشونتی غیر احساسی و هدف آن انجام وظیفه است (۱۸). دانینگ و همکارانش در دانشگاه لیستر، با اشاره به فرضی و خیالی بودن تقسیم‌بندیهای انجام شده در مورد انواع خشونت و پرخاشگری حالت‌های گوناگون آنها را رفتارهایی می‌دانند که بازتاب آمیزه‌ای از فکر و احساس هستند و هرگز در آنها هیچ نوع خشونتی به صورت خالص یافت نمی‌شود (۵). بنابراین، هرگاه طرفداران تیمی با هدف تضعیف روحیه بازیکنان تیم حریف بخواهند، زمینه‌ای برای پیروزی تیم خود ایجاد کنند، شعارهای تحقیرآمیز می‌دهند یا به اصطلاح، به پرخاشگری ابزاری مبادرت

1. Reactive / Reflexive

2 Instrumental

اقتصادی و اجتماعی، بحرانها و وقایع، عامل‌های وضعیتی^۲ کارکردی دسته بندی شده‌اند.

روش‌شناسی تحقیق

رویه پژوهشی این تحقیق، توصیفی - تبیینی است و براینند دو نوع پژوهش، یعنی تحلیل تاریخی و پژوهش پیمایشی است. به همین منظور، علاوه بر استفاده از آمارها، اطلاعات ثانویه و روش اسنادی به تکمیل پرسشنامه از - تماشاگران طرفدار تیمهای پرسپولیس و استقلال مبادرت شده است. افزون بر این، از روشهای مکمل، مانند مشاهده مشارکتی^۳ و مصاحبه هدایت نشده برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است. به این ترتیب، در مطالعه حاضر، به طور همزمان از روشهای اسنادی، مشاهده مشارکتی، بررسی میدانی و پیمایش استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، به تناسب سطح سنجش متغیرها از روشهای گوناگونی مانند تحلیل واریانس، تحلیل عاملی، رگرسیون چند متغیره، تحلیل مسیر و تحلیل محتوا استفاده شده است.

جمعیت آماری و شیوه نمونه‌یابی

جمعیت آماری پژوهش حاضر را طرفداران مرد دو تیم استقلال و پرسپولیس تشکیل می‌دهند که برای تماشای دیدارهای این دو تیم به ورزشگاه می‌آیند. در این پژوهش، زمان و مکان گرد آوری اطلاعات سال ۸۰-۱۳۷۹ و ورزشگاه آزادی بوده است. برای جمع آوری اطلاعات تکمیلی در چند مورد به محل تمرین دو تیم در ورزشگاههای شهید مرعوبکار و

به حفظ خود در وضعیتی متعادل است که امکان استمرار عملکرد مؤثر آن را ممکن می‌سازد. این تعادل به منظور گسترش و شکل‌گیری وفاق، ارزشهای مشترک، و عملکرد هماهنگ در عرصه‌های اصلی زندگی اجتماعی (مانند خانواده، اقتصاد، دین، آموزش و پرورش و سیاست و...)، به طور «طبیعی» به دست می‌آید (۱۴).

چارچوب نظری مقاله حاضر با الهام از رویکرد کارکردگرایی ساختی، به تفسیر و تبیین پدیده خشونت و پرخاشگری تماشاگران فوتبال می‌پردازد. اما با توجه به تجربه‌های کاربردی این رویکرد نظری که در سطح کلان احتمالاً به سردرگمی و اغتشاش در مطالعه منجر می‌شود، با استناد به رویکرد تئوری برد متوسط^۱، برای ورزش به عنوان یک نهاد اجتماعی نقشی سودمند در حفظ نظم و ثبات اجتماعی در نظر گرفته شده است. افزون بر الهام‌پذیری از دیدگاه کارکردگرایی ساختی، الگوی نظری مقاله حاضر از مدل «علی-توصیفی» آر. کلارک در مورد سبب‌شناسی وندالیسم و شناخت عامل‌های مؤثر در بروز آن نیز بهره‌جسته است. کلارک با استفاده از مجموعه‌ای از متغیرهای متعامل و در چارچوب یک رویکرد روان‌شناسی اجتماعی، به تبیین متغیرهای مستقل تاثیر گذار بر رفتار بزهکارانه مبادرت ورزیده است (۱۳). وی در الگوی خود از هشت گروه متغیرهای مستقل و در عین حال به هم مرتبط استفاده کرده است (۴). برای تنظیم الگوی مطالعه حاضر و آسیب‌شناسی اجتماعی رفتار تماشاگران مسابقات فوتبال، سه گروه از متغیرهای الگوی کلارک که عمدتاً مبتنی بر جنبه‌های زیست‌شناختی بوده، کنار گذاشته شده و پنج گروه دیگر با رویکردی کارکردی - ساختی مورد استفاده قرار گرفته‌اند. این پنج گروه با عنوان متغیرهای مؤثر بر جامعه‌پذیری، عامل‌های جمعیتی،

1. Middle Range Theory
2. Situational Factors
3. Participation observation

مخدر، تعداد تماشاگران، سابقه برگزاری مسابقه بین دو تیم، کیفیت گذران اوقات فراغت، فروپاشی خانواده و ارتباط رسانه‌ای. ارتباط معناداری با میزان گرایش به خشونت و پرخاشگری طرفداران دو تیم پرسپولیس و استقلال ندارند. همچنین، متغیرهای اهمیت و حساسیت نتیجه بازی از نظر کسب امتیاز و تعیین جایگاه تیمهای مورد علاقه در رده بندی مسابقات قهرمانی، حرکات و اعمال خشونت‌آمیز و پرخاشجویانه بازیکنان هنگام بازی و کیفیت داوری، عمدتاً بر بروز پرخاشگری کلامی طرفداران تیمهای مورد اشاره تأثیر می‌گذارند. متغیرهای سن، میزان کنترل و نظارت خانواده، پایگاه اقتصادی و اجتماعی، تأثیر منفی و معناداری بر گرایش طرفداران تیمهای فوتبال مورد مطالعه بر رفتارهای پرخاشجویانه و خشونت‌آمیز دارند. متغیرهای سابقه دعوا و نزاع، سابقه تنش و ناکامی در فعالیتهای تحصیلی و آموزشی، مصرف مشروبات الکلی، مصرف سیگار، سابقه تنش در محیط خانواده، سابقه رفتار مجرمانه، داشتن دوستان و همسالان دارای سابقه جنایی، ارتباط با خویشاوندان دارای سابقه جنایی، عزیمت جمعی و گروهی به ورزشگاه، ارتباط با باشگاه و مسئولان آن، ناسازگاری انتظارات ورزشی و شیوه‌های تحقق آنها، بر طرفداران تیمهای پرسپولیس و استقلال در گرایش به ارتکاب رفتارهای پرخاشجویانه و خشونت‌آمیز ورزشی تأثیر مثبت و معناداری دارند.

شواهد تجربی درباره تأثیر اهمیت و حساسیت نتیجه بازی بر رفتار تماشاگران نشان می‌دهند، متغیرهای گفته شده نه به تنهایی، بلکه همراه عاملهای دیگر بر رفتارهای پرخاشگریانه و خشونت‌آمیز

کارگران نیز مراجعه شده است. در این پژوهش، ابتدا برای مطالعه مقدماتی^۱، ۱۰۰ نفر از هواداران دو تیم استقلال و پرسپولیس انتخاب شدند. پس از پیش آزمون، با استفاده از پرسشنامه تحقیق آمارهای مربوط به سن و میزان تحصیلات ۲۳/۵۰۰ نفر مشخص شدند. با استفاده از دو متغیر سن و میزان تحصیلات حجم نمونه تعیین و در نهایت، تعداد ۴۰۴ پرسشنامه از هواداران دو تیم (۲۴۲ نفر از طرفداران تیم پرسپولیس و ۱۶۲ نفر از طرفداران تیم استقلال) تکمیل شد.

یافته‌های تحقیق

نگاهی اجمالی به مشخصات اقتصادی و اجتماعی طرفداران دو تیم استقلال و پرسپولیس که برای تماشای رقابتها تیمهای مورد علاقه خود به ورزشگاه می‌روند، نشان می‌دهد، میانگین سنی این افراد ۱۹/۳ سال و میانگین تحصیلات آنها ۱۰/۳ سال است. بخش عمده‌ای از آنها (۹۴/۱ درصد) مجرد هستند و تنها ۱۱/۹ درصد شغل مستقل دارند. منزلت شغلی بیشتر پاسخگویان یا والدین آنها (۶/۸۶ درصد) از نظر اجتماعی در سطح پایین و بسیار پایین قرار می‌گیرد. متوسط در آمد ماهانه خانوار جمعیت مورد مطالعه یک میلیون و ۷۵۵ هزار ریال، و بعد خانوار آنان ۵ است. نزدیک به ۲/۳ از کل افراد مورد مطالعه (۶۸/۳ درصد) از نظر اجتماعی جزو طبقه اجتماعی پایین، ۲۷/۷ درصد جزو طبقه متوسط و تنها ۴ درصد جزو طبقه اجتماعی بالا هستند. در هیچ یک از متغیرهای ذکر شده، تفاوت آماری معناداری بین میانگینهای دو گروه از طرفداران پرسپولیس و استقلال مشاهده نشده است.

نتایج پژوهش در قالب آزمون دو متغیره حاکی از آن دارند که متغیرهای مجرد یا تأهل، مصرف مواد

1. Pilot Study

طرفداران تیمها تأثیر دارند. در این مورد می‌توان به چگونگی برنامه ریزی برای برگزاری مسابقه و دیدار بین تیمها، نحوه برخورد عاملان برنامه ریز، مسئولان و بازیکنان تیمها، و مطبوعات ورزشی اشاره کرد. آنها در برخی موردها قبل از برگزاری مسابقه با یکدیگر و وضعیتی حساس و شکننده ایجاد می‌کنند. شواهد نشان می‌دهند، بیشتر رقابتهای دو تیم پرسپولیس و استقلال، با وجود اهمیت و حساسیت زیاد و نیز حضور تماشاگران انبوه، حادثه خاصی که سبب تمایز آنها از بقیه مسابقات می‌شود، در بر نداشته است. اگر میزان و نسبت رفتارهای به ظاهر خشونت آمیز و پرخاشجویانه تماشاگران در رقابتهای پرخاشگر، با نسبت مشابه در دیدارهای کم تماشاگر مقایسه شوند، به سادگی می‌توان گفت، افزایش تماشاگران حتی سبب کاهش رفتارهای خشونت آمیز و پرخاشجویانه می‌شود. اما این کاهش فقط در سطح رفتارهای خشونت آمیز دیده شده است، زیرا تجربه نشان می‌دهد، افزایش تعداد تماشاگران در ورزشگاه به گونه‌ای معنادار سبب افزایش پرخاشگری کلامی می‌شود. در مجموع، این فرضیه که افزایش تعداد تماشاگران به تنهایی سبب افزایش خشونت و پرخاشگری ورزشی می‌شود، تأیید نمی‌شود. این امر اگر با عاملهای دیگری مانند سوء مدیریت و برنامه ریزی نامناسب همراه شود، احتمال شکل گیری رویدادهای خشونت آمیز و پرخاشجویانه را به وجود می‌آورد. مشاهدات میدانی درباره رفتار تماشاگران هنگام برگزاری مسابقات و وقوع خطا از جانب بازیکنان تیم حریف روی بازیکنان تیم مورد علاقه، چند نکته زیر را نشان می‌دهد:

۱. در صورتی که خطاهای انجام شده از جانب بازیکنان تیم حریف روی بازیکنان تیم مورد علاقه، جزئی و غیر عمدی تشخیص داده شود. هواداران

واکنش خاصی از خود نشان نمی‌دهند.
۲. اگر طرفداران خطای بازیکنان تیم حریف را عمدی و شدید تشخیص دهند، واکنشهایی مانند فریادهای اعتراض آمیز، هو کردن، فحاشی، توهین و پرتاب اشیا به داخل زمین یا به سمت بازیکن خطای انجام می‌دهند.

۳. گاهی، هنگام بازی واکنشهای پرخاشجویانه و خشونت آمیز بازیکنان به تماشاگران نیز سرایت می‌کند.

۴. بازیکنانی که پس از به ثمر رساندن گل به طرف تماشاگران تیم رقیب می‌روند، با انجام حرکات تحریک آمیز، باعث واکنشهای پرخاشجویانه آنان می‌شود.

در مجموع می‌توان گفت، هنگام مسابقه برخی حرکات و رفتارهای بازیکنان باعث بروز رفتارهای نا بهنجار تماشاگران می‌شود. ولی شدت این رفتارها از پرخاشگری کلامی افزایش نمی‌یابد. آزمون تحلیل واریانس در مورد میزان خشونت و پرخاشگری ورزشی بین گروههای پاسخگو که نسبت به خطای بازیکنان تیم حریف روی بازیکنان تیم مورد علاقه شان واکنش نشان داده‌اند، بیان می‌دارد، بین تماشاگران تفاوت معنا داری وجود دارد. واکنش جمعیت مورد مطالعه نسبت به خطای بازیکنان حریف در سه مقوله جای می‌گیرد:

الف) ناراحتی بدون هیچ گونه واکنش

ب) عصبانیت به همراه دشنام و توهین به بازیکن خطای

پ) دشنام و توهین به همراه پرتاب اشیا به سمت بازیکن و زمین بازی. داده‌ها نشان می‌دهند، ۲۲ درصد از پاسخگویان در گروه (الف)، ۷۲ درصد در گروه (ب) و ۶ درصد در گروه (پ) جای می‌گیرند. به عبارت دیگر، بخش عمده‌ای از پاسخگویان

دو مورد در صورت تغییر نتیجه بازی یا به نمر رسیدن گل به زیان تیم مورد علاقه، واکنشهای شدیدی را نسبت به داور بین طرفداران ایجاد می‌کند. دسته‌بندی پاسخگویان جمعیت مورد مطالعه براساس واکنششان نسبت به قضاوت نادرست داور در بازیهای دو تیم نشان می‌دهد، ۱۶/۲ درصد از پاسخگویان با وجود ناراحتی، واکنش پرخاشجویانه و خشونت آمیز نشان نمی‌دهند. ۷۸/۷ درصد از پاسخگویان اظهار داشته‌اند، در صورت مشاهده اشتباه داور عصبانی شده‌اند و به داور دشنام می‌دهند. ۵/۱ درصد نیز عنوان کرده‌اند، علاوه بر توهین و دشنام به داور، اشیایی به درون زمین پرتاب کرده‌اند. آزمون تحلیل واریانس و مقایسه میانگینها نشان می‌دهند، میانگین میزان پرخاشگری و خشونت ورزشی بین گروههای متفاوت تماشاگران، براساس نوع واکنش نسبت به تصمیم گیریهای داوران با یکدیگر تفاوت معنادار آماری دارند. در این مورد نیز، مانند مورد مربوط به واکنش طرفداران نسبت به خطای بازیکنان حریف روی بازیکنان تیم مورد علاقه، بین میزان خشونت و پرخاشگری ورزشی طرفدارانی که از قضاوت نادرست داور فقط ناراحت می‌شوند و واکنشی از خود نشان نمی‌دهند، با دو گروه دیگر تفاوت معناداری وجود دارد. در واقع، می‌توان گفت افراد پرخاشگر و خشن، واکنشی متفاوت از سایر افراد از خود درباره قضاوت نادرست داور نشان می‌دهند. این تفاوت بیش از آنکه مستقیماً ناشی از قضاوت نادرست داور باشد، ملهم از عاملهای دیگر است.

سابقه رقابت دو تیم پرسپولیس و استقلال، به اوایل دهه ۱۳۵۰ باز می‌گردد. به دنبال شروع رقابتهای جام باشگاههای کشور (جام تخت جمشید) در سال ۵۱-۱۳۵۰، دو تیم پرسپولیس و استقلال (تاج) به قطبهای فوتبال تهران و ایران تبدیل

(۷۲ درصد) به پرخاشگری کلامی مبادرت می‌ورزند و ۶ درصد مرتکب خشونت می‌شوند. میانگین میزان خشونت و پرخاشگری ورزشی بین این سه گروه به ترتیب ۵/۳، ۱۱/۷ و ۱۳ است. میانگین خشونت و پرخاشگری ورزشی، بین پاسخگویانی که شی به داخل زمین پرتاب می‌کنند، بیش از ۲/۵ برابر پاسخگویانی است که فقط ناراحت هستند و واکنشی نشان نمی‌دهند. همچنین، بین پاسخگویانی که واکنش نشان نمی‌دهند، با پاسخگویانی که فحاشی و توهین می‌کنند (پرخاشگری کلامی) تفاوت آشکار و معناداری وجود دارد. آزمون LSD نشانگر این است که هر سه گروه پاسخگو در دسته بندی ذکر شده، از نظر میانگین میزان خشونت و پرخاشگری ورزشی با یکدیگر تفاوت معناداری دارند. اما تفاوت بین گروه اول پاسخگو که هیچ واکنشی نشان نمی‌دهند، با دو گروه دیگر بسیار زیاد است. تفاوت بین دو گروه دیگر با وجود معنادار بودن، به شدت گروه اول نیست.

مشاهدات میدانی نشان می‌دهند، که عاملهای متعددی باعث حساسیت طرفداران تیمها نسبت به امر داوری می‌شود. از جمله این عاملها می‌توان، به این موردها اشاره کرد: اهمیت نتیجه بازی و تأثیر امتیاز آن در جدول رده بندی، واکنش بازیکنان داخل زمین نسبت به تصمیم گیریهای داور، عملکرد رسانه‌ها به ویژه مطبوعات مورد علاقه طرفداران نسبت به داور، باورهای کلیشه‌ای شکل گرفته درباره کیفیت داوری. و میزان تأثیر گذاری تصمیم اتخاذ شده بر نتیجه بازی. معمولاً چند عامل به همراه هم، بر واکنش طرفداران تیمها نسبت به امر داوری تأثیر می‌گذارند. از موردهای شخصی که بیش از همه، باعث واکنش طرفداران نسبت به قضاوت داور می‌شود، «پنالتی» و «آفساید» به سود یا زیان تیم مورد علاقه است. این

نزدیک شدن به زمان برگزاری بازی دو تیم، حجم مطالب مربوط به تیم و بازیکنان افزایش می‌یابد و در آستانه برگزاری دیدار دو تیم، به حدود ۷۰ درصد از کل حجم مطالب روزنامه‌ها می‌رسد. دسته بندی این مطالب، سه مقوله کلی زیر را نشان می‌دهد.

۱. اتکا و استناد به ادبیات نظامی و خشونت‌آمیز از طریق کاربرد واژه‌ها و جملاتی مانند: جنگ آبی و قرمز، خط آتش استقلال پیروزی را می‌کوبد: زلزله پرسپولیس در آزادی، آسمان استقلال سیاه شد، استقلال و قتشه پرسپولیس له‌بشه و یک دوئل دیگر.

۲. رواج ادبیات لمپنی و ارائه مطالبی که از نظر ارزش خبری و تحلیلی در سطح پائینی قرار دارند، مانند: پرسپولیس‌های آخر مرام، کار پرسپولیس ساخته است، باید کاری کرد تا پرسپولیس‌ها ماستها را کیسه کنند، عابدزاده برای پورحیدری تره هم خورد نکرد. این عبارات از جمله مفاهیم و اصطلاحات لمپنی به کار رفته در روزنامه‌های طرفدار دو تیم بوده‌اند.

۳. توهین و تحقیر رقیب که معمولاً به صورت دو قطب مطلق خوب و بد، زشت و زیبا، قدرت و ضعف، و در نهایت خیر و شر تجلی می‌یابد و با مرزبندی بین «خود» و «دیگری» شکل می‌گیرد.

تحلیل چند متغیره

برای تحلیل رگرسیون چند متغیره، با در نظر گرفتن متغیر میزان خشونت و پرخاشگری ورزشی به عنوان متغیر وابسته و با استفاده از روش گام به گام متغیرها در تحلیل دو متغیره با تأثیر معنادارشان بر متغیر وابسته به عنوان متغیرهای مستقل، وارد معادله و تحلیل شدند. نتیجه تحلیل رگرسیونی چندگانه نشان می‌دهد، هشت تغییر مستقلی که به ترتیب در

شدند. تیم تاج که از حمایت دولت بهره می‌برد، با استفاده از امکانات مادی توانست، برخی از چهره‌های مطرح فوتبال را جذب کند و با تشکیل تیمی قدرتمند تا قهرمانی جام باشگاه‌های آسیا پیش رود. تیم پرسپولیس نیز با جذب بعضی از بازیکنان برجسته از چند تیم باشگاهی تهران، یعنی پیکان، شاهین و عقاب توانست، بین مردم محبوبیت کسب کند رقابت این دو تیم در دوره‌های نخست شکل گیری لیگ فوتبال در کشور با یکدیگر سبب شد، علاقه‌مندان فوتبال به تدریج به یکی از این دو تیم گرایش پیدا کنند. سابقه رویارویی طرفداران دو تیم قبل از انقلاب عمدتاً محدود به پرخاشگریهای کلامی و جدالهای لفظی یا به اصطلاح کرکری بود و به جز نزاعهای فیزیکی به صورت فردی بین برخی از طرفداران، هیچ گاه حادثه خشونت‌آمیز شدیدی بین طرفداران با یکدیگر یا با نیروهای پلیس گزارش نشده است. پس از انقلاب، همچنان وضعیت و فضای قبلی حاکم بر رفتار طرفداران دو تیم با یکدیگر استمرار داشت و به تدریج در برخی از مسابقات، اندکی رنگ خشونت فیزیکی نیز به خود گرفت. اما، صرف نظر از رقابت دیرینه دو تیم و رجز خوانیهای طرفدارانشان برای یکدیگر، هیچ گاه برخوردهای شدید و دامنه داری بین طرفداران دو تیم در نگرفته است.

بخش دیگری از یافته‌های این مطالعه، به تأثیر مطبوعات بر خشونت ورزشی می‌پردازد. تحلیل محتوای مطبوعات ورزشی به ویژه مطبوعات ورزشی طرفدار دو تیم پرسپولیس و استقلال نشان می‌دهد، مطبوعات تلاش جدی و مفیدی برای آموزش رفتارهای مناسب در محیط ورزشگاه انجام نمی‌دهند. بررسی محتوای مطالب روزنامه‌های ورزشی طرفدار دو تیم نشان می‌دهد، به موازات

میزان واریانس را تبیین می‌کند. متغیر مذکور در اولین گام، به تنهایی ۳۳ درصد از واریانس میزان گرایش به رفتارهای پرخاشجوبانه و خشونت‌آمیز را تبیین می‌کند.

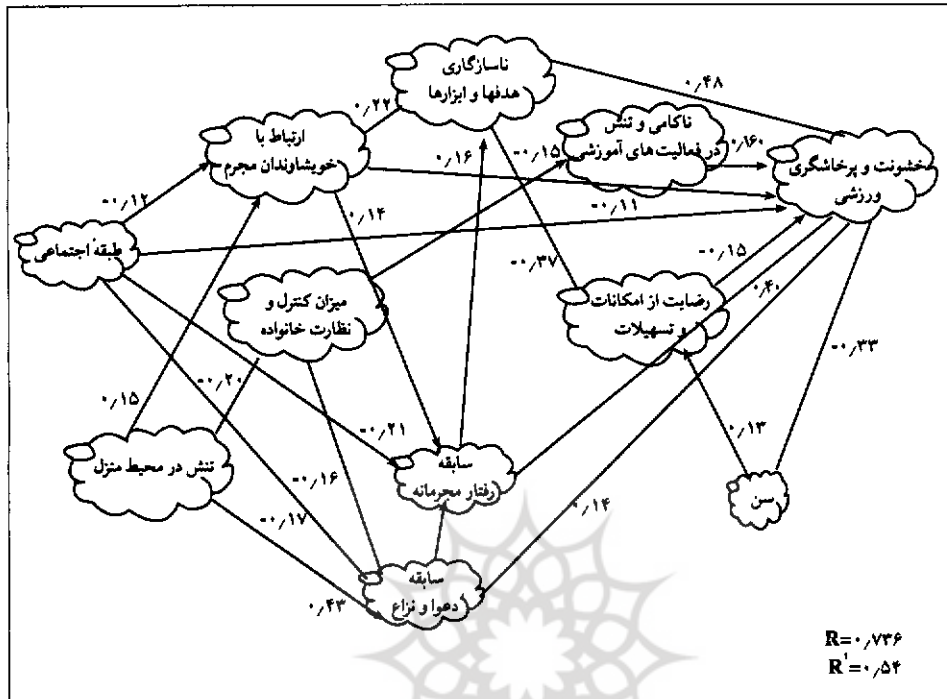
در گامهای بعد و با ورود دیگر متغیرها به مدل، واریانس تبیین شده به ۵۴ درصد می‌رسد. با توجه به ضریبهای رگرسیونی استاندارد شده بتا. متغیرهای

صفحه بعد ذکر شده وارد مدل شده‌اند و تأثیر معناداری بر میزان گرایش به پرخاشگری و خشونت ورزشی دارند. همان گونه که مرحله‌های ورود متغیرهای مستقل به مدل نشان می‌دهند، متغیر ناسازگاری «هدفها و وسایل»، در چارچوب رفتارهای ورزشی طرفداران فوتبال در ورزشگاه بیشترین همبستگی را با متغیر وابسته دارد و بیشترین

ضریبهای رگرسیونی متغیرهای وارد شده به معادله

متغیر	ضریب B	انحراف استاندارد B	ضریب بتا	آزمون T	سطح احتمال T
ناسازگاری هدفها و وسایل	۱٫۷۸۸	۰٫۱۶۲	۰٫۴۷۸	۱۱٫۰۴۸	۰٫۰۰۰
سن	-۰٫۴۷۴	۰٫۰۵۸	-۰٫۳۲۶	-۸٫۲۰۱	۰٫۰۰۰
سابقه دعوا و نزاع	۰٫۲۹۲	۰٫۰۹۰	۰٫۱۳۶	۳٫۲۵۲	۰٫۰۰۱
رضایت از امکانات	-۰٫۱۷۵	۰٫۰۵۲	-۰٫۱۵۲	-۳٫۳۷۷	۰٫۰۰۱
تنش و ناکامی در تحصیل و آموزش	۰٫۲۲۷	۰٫۰۵۶	۰٫۱۶۳	۴٫۰۲۰	۰٫۰۰۰
پایگاه اقتصادی و اجتماعی	-۰٫۰۱۷۱	۰٫۰۴۱	-۰٫۱۱	-۲٫۵۲۷	۰٫۰۳۲
ارتباط با خویشاوندان مجرم	۰٫۳۵۷	۰٫۱۵۹	۰٫۰۹۲	۲٫۵۲۷	۰٫۰۳۲
سابقه رفتار مجرمانه	۰٫۸۹۶	۰٫۴۱۰	۰٫۰۸۹	۲٫۱۸۶	۰٫۰۳۰
مقدار ثابت	۱۷٫۶۹۶	۲٫۳۳۷	-	۷٫۵۷۲	۰٫۰۰۰

ضریب همبستگی چندگانه = $۰٫۷۳۶$ = مجذور ضریب همبستگی چندگانه $(R^2) = ۰٫۵۴$ = آزمون $۴۱/۲۴۲$
 سطح احتمال = $۰/۰۰۰$

دیگرام تحلیل مسیر متغیرهای مؤثر بر خشونت و پرخاشگری ورزشی

سابقه رفتار مجرمانه، سابقه دعوا و نزاع و سن، به طور بی واسطه بر رفتارهای خشن و پرخاشجویانه ورزشی تأثیر دارند. افزون بر آنها، دو متغیر میزان کنترل و نظارت خانواده بر رفتار پاسخگویان و میزان تنش در محیط منزل، به صورت غیرمستقیم بر تمایل به رفتارهای خشن و پرخاشجویانه تأثیر دارند. متغیر تنش در محیط منزل، از طریق متغیرهای سابقه دعوا و نزاع، سابقه رفتار مجرمانه، میزان کنترل و نظارت خانواده، ناکامی و تنش در فعالیتهای آموزشی و رضایت از امکانات و تسهیلات بر متغیر وابسته تأثیر می گذارند. سایر متغیرها نیز علاوه بر تأثیرات مستقیمی که بر متغیر وابسته دارند بر تمایل به ارتکاب رفتارهای خشونت آمیز و پرخاشجویانه به صورت

سازگاری هدفها و وسایل، سن، و تنش و ناکامی در تحصیل و آموزش، رضایت از امکانات و تسهیلات، و سابقه دعوا و نزاع، به ترتیب بیشترین تأثیر را بر میزان گرایش به انجام رفتارهای خشونت آمیز و پرخاشجویانه ورزشی بین طرفداران دو تیم پرسپولیس و استقلال دارند. سایر متغیرهای معنادار به دلیل همبستگی با دیگر متغیرهای مستقل وارد مدل نشده اند. تأثیر آنها با توجه به ارتباط مذکور از طریق متغیرهای یادشده وارد مدل شده است.

دیگرام تحلیل مسیر بیان می دارد، متغیرهای ناسازگاری بین هدفها و ابزارها، ناکامی تنش در فعالیتهای آموزشی، ارتباط باخویشاوندان مجرم، رضایت از امکانات و تسهیلات، طبقه اجتماعی،

به رفتارهای خشن و پرخاشجویانه طرفداران فوتبال در شهر تهران نشان می‌دهند، بخش عمده‌ای از این رفتارها و حرکات به صورت پرخاشگری کلامی بوده است و شکل مرسوم خشونت‌های فیزیکی که در سایر کشورها تحت تأثیر عامل‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی یا مذهب، قومیت، طبقه اجتماعی و غیره بین طرفداران فوتبال رایج است، در بین آنان بسیار به ندرت رخ می‌دهد. افزون بر آنها، برخوردهای گاه و بیگاه طرفداران فوتبال در ایران با سایر کشورها این است که طرفداران دو تیم استقلال و پرسپولیس را با تفاوت نه چندان قابل ملاحظه‌ای می‌توان، در تمام خانواده‌ها، محله‌ها، طبقات و گروه‌های متفاوت اجتماعی ملاحظه کرد. همین امر را می‌توان یکی از دلایل مهم جامعه‌شناسی داشت که سبب جلوگیری از شکل‌گیری تعارض‌های اجتماعی و فرهنگی جدی بین طرفداران فوتبال در شهر تهران و سایر شهرهای ایران شده است.

با توجه به یافته‌های این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت، اختلال و سوء کارکرد در متغیرها و عامل‌هایی که بر فرایند جامعه‌پذیری مؤثر هستند، سبب افزایش میزان گرایش جمعیت مورد مطالعه به ارتکاب رفتارها و حرکات پرخاشجویانه و خشونت‌آمیز ورزشی می‌شود. والدین با کنترل و نظارت بر برخی از این متغیرها مانند، تنش در محیط خانواده ارتباط با بستگان و خویشاوندان دارای سابقه جرم و کجروی می‌توانند، ناظر بر فرایند جامعه‌پذیری اولیه باشند. این امر، دلالت بر اهمیت نهاد خانواده و کارکرد آن در شکل‌گیری رفتارهای مذکور دارند. عاملها و متغیرهای دیگری نیز در گرایش جمعیت مورد مطالعه به خشونت و پرخاشگری ورزشی نقش دارند. برخی از آنها مانند مکانیسم‌های ارتباط با باشگاه مورد

غیر مستقیم تأثیر می‌گذارند، با توجه به رابطه متغیرهای الگوی نظری تحقیق، و با در نظر گرفتن نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر می‌توان گفت، از یک سو عامل‌های مؤثر بر جامعه‌ای مانند خانواده یا مدرسه در قالب متغیرهایی مثل تنش در محیط منزل، کنترل و نظارت ناکافی خانواده، ناکامی و تنش در فعالیتهای آموزشی و ارتباط با خویشاوندان مجرم که نشانگر اختلال در کارکردهای مربوط به جامعه‌پذیری به شمار می‌آیند، به صورت مستقیم یا غیر مستقیم بر رفتارهای خشونت‌آمیز و پرخاشجویانه بین طرفداران فوتبال تأثیر دارند. از دیگر سو، متغیرهایی مانند ناسازگاری، منطبق نبودن هدفها و انتظارات در محیط ورزشگاه و رضایت از امکانات و تسهیلات ورزشگاه نیز از جمله عامل‌هایی هستند که ساختار عملکردی تماشاگران فوتبال را در شهر تهران دچار اختلال و سوء کارکرد می‌کنند و بر تمایل طرفداران تیمهای فوتبال به ارتکاب رفتارهای خشونت‌آمیز و پرخاشجویانه تأثیر می‌گذارند.

بحث و نتیجه‌گیری

برخلاف بسیاری از کشورها تاکنون در ایران رفتار طرفداران فوتبال به معضل اجتماعی تبدیل نشده است و رفتارهای خشونت‌آمیز، تنها در محدوده ورزشگاهها مشاهده شده است. همچنین، شدت و دامنه حرکات، رفتارهای پرخاشجویانه و خشونت‌آمیز طرفداران فوتبال در مقایسه با دیگر کشورها بسیار خفیف ارزیابی شده‌اند، به گونه‌ای که در طول تاریخ برگزاری مسابقات فوتبال در ایران، هیچ‌گاه برخوردهای طرفداران فوتبال با یکدیگر به قتل یا حتی آسیب‌های شدید جانی و مالی منجر نشده است. از طرف دیگر، یافته‌ها و مشاهدات مربوط

واژه فرهنگی تنها نقش تزئینی و شعاری پیدا کرده است.

پیشنهادات

با توجه به یافته‌های این پژوهش، پیشنهادهایی به منظور کاهش رفتارهای پرخاشجویانه و خشونت‌آمیز ارائه می‌شوند.

۱. میانگین سنی طرفداران در کل و افراد خشونت طلب و پرخاشگر به طور خاص نشانگر تأثیر بالقوه دو نهاد خانواده و آموزش و پرورش بر این افراد است. تأثیر این دو نهاد را می‌توان، به طور مستقیم در سه متغیر سابقه تنش و ناکامی در فعالیتهای آموزشی، میزان کنترل و نظارت خانواده، و میزان تنش در محیط منزل و روابط متقابل آنها، به طور غیر مستقیم در ارتباط با متغیرهای مستقل دیگر مانند داشتن دوستان، همالان و خویشاوندان مجرم نیز مشاهده کرد. به این ترتیب، در برنامه‌های ورزشی و اجتماعی پر بیننده برنامه‌های آموزشی مناسب برای طرفداران تیمهای فوتبال بخش می‌شود، همچنین برای افزایش میزان تأثیر گذاری پیامهای آموزشی از چهره‌های محبوب و پر طرفدار تیمهای فوتبال استفاده شود. افزون بر این، با توجه به تأثیر مهم مدرسه‌ها و گروههای همالانی که در مدرسه‌ها شکل می‌گیرند، پیشنهاد می‌شود، درباره رفتارهای مناسب در محیطهای ورزشی جزوه‌های آموزشی تنظیم شوند و در مدرسه‌ها به ویژه در ساعات ورزش آموزش داده شوند.

۲. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهند، پایگاه اقتصادی و اجتماعی بر رفتار خشونت‌آمیز و پرخاشجویانه طرفداران فوتبال تأثیر معکوس دارد، همچنین بیشتر طرفدارانی که برای تماشای مسابقات فوتبال تیمهای مورد علاقه خویش به ورزشگاه

علاقه، ارتباط با رسانه‌های ورزشی و ارتباط اجتماعی و ورزشی خود طرفداران با یکدیگر، جزو عاملهایی محسوب می‌شوند که علاوه بر تأثیری گذاری بر جامعه پذیری ورزشی طرفداران به اتفاق عاملهای دیگری مانند سازگاری بین هدفهای ورزشی و شیوه‌های تحقق آنها و رضایت از امکانات و تسهیلات ورزشگاه می‌توانند اجزای کارکردی - ساختی کنش طرفداران فوتبال را شکل بخشند عاملهایی مانند اهمیت و حساسیت نتیجه بازی، حرکات و اعمال خشونت‌آمیز و پرخاشجویانه بازیکنان هنگام برگزاری بازیها و کیفیت داوری، تنها به صورت موردی و با توجه به وضعیت و شرایط حاکم بر بازیها بر میزان خشونت و پرخاشگری ورزشی طرفداران تأثیر می‌گذارند.

از مجموع یافته‌های این پژوهش استنباط می‌شود؛ ورود ورزش فوتبال به ایران به مثابه یک کالای فرهنگی، با مسایلی مواجه بوده است که زمینه شکل‌گیری و بروز سوء کارکردها را فراهم ساخته است و همانند آن شامل دو بخش مادی و غیرمادی می‌شود. هر چند کالای فرهنگی بخش مادی مانند توپ، لباس، کفش، زمین بازی و غیره در حد امکان تأمین و فراهم شده است، اما بخش غیرمادی آن مانند وجود سازمانی بوروکراتیک با عملکرد عقلانی و پیروی از قواعد، مقررات و قوانین حاکم بر آن، کاستیهایی دارد که به تعبیری نشان از تأخر فرهنگی دارد برای مثال، با وجود بخشهای متفاوتی که عنوانهای گوناگون در حیطه فرهنگی ورزش فعال هستند و حتی تیمهای باشگاهی نیز ذیل عنوان باشگاه فرهنگی و ورزشی فعالیت می‌کنند، اما تاکنون در مورد نحوه رفتار تماشاگران و طرفداران فوتبال در ورزشگاهها هیچ حرکت جدی و قابل ملاحظه‌ای صورت نپذیرفته است و به نظر می‌رسد،

دوربینهای مدار بسته و ماموران مخفی برای شناسایی افراد خطر کار در محیط ورزشگاه مجهز شوند.

۴. با توجه به تأثیر متغیرهای «وضعیتی» پیشنهاد می‌شود، فدراسیون فوتبال افزون بر چاپ و انتشار بروشو، اعلامیه، تابلو و پوستر تبلیغاتی در محدوده ورزشگاهها، همچنین ترویج و تبلیغ انگاره‌های مناسب رفتاری برای طرفداران، بازیکنان باشگاهها را نیز در مورد کنترل واکنشهایشان هنگام ابزار هیجان در مواقع کامیابی یا ناکامی آموزش دهد تا از بروز خشونتها و پرخاشگریهایی که متأثر از عاملهای وضعیتی هستند، جلوگیری شود. همچنین فدراسیون فوتبال در کنار آموزشهای فنی اجرای آزمونهای مربوط به آمادگی جسمانی برای ارزیابی عملکرد داوران، بیش از پیش باید به آموزش مسائل روان شناختی و جامعه‌شناختی به داوران توجه کند در واقع، داور هنگام قضاوت بازی فوتبال، نه فقط باید واجد شرایط فنی و فیزیکی برای داوری باشد، بلکه ضرورت دارد به دلیل تأثیر قضاوتش بر رفتار بازیکنان و تماشاگران توانایی و مهارت لازم را برای مدیریت روانی و اجتماعی رفتار تماشاگران و دستداران تیمهای فوتبال داشته باشد.

۵. با توجه به نقش مؤثر رسانه‌ها در فرهنگ سازی و ارتباطشان با مخاطبان، این امکان وجود دارد که مطبوعات ورزشی در کنار ایفای کارکرد اطلاع رسانی مخاطبان خود را در جنبه‌های گوناگون آموزش دهند. این امر به ویژه در مورد مطبوعات ورزشی طرفدار یا وابسته به باشگاهها بیشتر صدق می‌کند، پژوهش حاضر نشان می‌دهد، بیشتر طرفداران تیمهای فوتبال ارتباط نسبتاً مستمري با این قبیل مطبوعات دارند. افزون بر این، مطبوعات مذکور این توانمندی را دارند که برای کاهش

مراجعه می‌کنند، متعلق به طبقات متوسط به پایین هستند. وضعیت اقتصادی این افراد، امکان دسترسی آنان به امکانات متنوع مربوط به گذران اوقات فراغت و بهره‌گیری مناسب از تسهیلات و امکانات آموزشی و پرورشی و تفریحی در مقایسه با دیگران محدود است. با توجه به دامنه سنی طرفداران و نیز امکانات مادی و فرهنگی آنان، حضور در ورزشگاه ضمن داشتن کارکردی هویت بخش، کارکرد تفریحی و گذران اوقات فراغت نیز دارد. پیشنهاد می‌شود، مراسم بازیهای سرگرم کننده تفریحی - فرهنگی با نشاط که ابزار هیجان و شادی تماشاگران حاضر در ورزشگاهها را به شکلی قاعده مند امکانپذیر می‌سازد، در ورزشگاهها برگزار شوند. مثلاً می‌توان، به پخش آهنگهای مفرح و با نشاط، در قبل یا بین دو نیمه بازیهای پرهیجان و پر تحرک اشاره کرد. شواهد مربوط به تجربه اجرای چنین برنامه‌هایی در دیگر کشورها از جمله آمریکا، انگلستان هلند و غیره، نشانگر تأثیر سودمند آنها بر روحیه تماشاگران و طرفداران فوتبال در ورزشگاهها است (۷).

۳. تأثیر متغیرهایی مانند سابقه دعوا، انزاع و رفتار مجرمانه، ضرورت شناسایی عاملهای خرابکاری که دارای سوابق کیفری و جنایی هستند را مطرح می‌کند. در این مورد پیشنهاد می‌شود، مسئولان انتظامی ورزشگاهها افزون بر شناسایی این قبیل افراد، با آنها برخورد قانونی کنند یا از ورود آنان به ورزشگاهها جلوگیری کند و یا بر رفتار آنان در محیط ورزشگاه کنترل و نظارت داشته باشند. در همین مورد پیشنهاد می‌شود، نیروهای انتظامی حاضر در ورزشگاهها، توان خود را در مدیریت و کنترل رفتارهای جمعی و بعضاً بحرانی افزایش دهند و به وسایل و ابزارهای کنترلی نامحسوس، مانند

شیوه‌های تحقق هدفها، بر تمایل به خشونت و پرخاشگری طرفداران فوتبال در ورزشگاهها پیشنهاد می‌شود، اقدامات مناسبی برای فراهم ساختن تسهیلات و امکانات فیزیکی و خدماتی برای تماشاگران و طرفداران فوتبال انجام شود محور این اقدامات باید معطوف شود به: ایجاد امکانات مناسب برای دسترسی طرفداران به تسهیلات گوناگونی مانند سرویسهای بهداشتی، سالنهای غذاخوری، مکانهایی برای نشیمن، بلیت مسابقات و دسترسی به وسایل ایاب و ذهاب به ورزشگاه.

۹. با توجه به تأثیر متغیرهای مستقلی مانند ارتباط با باشگاه، روابط با دوستان و همالان، رضایت از امکانات و تسهیلات، و رسانه‌های ورزشی، پیشنهاد می‌شود، سازمانها و نهادهایی که امکان تأثیر گذاری بر رفتار تماشاگران فوتبال را دارند، یعنی باشگاههای ورزشی، فدراسیون فوتبال، نیروی انتظامی، وزارت آموزش و پرورش، رسانه‌ها و مطبوعات ورزشی، در چارچوب ارتباطی متقابل با یکدیگر، الگوهای رفتاری مناسب به نوجوانان و جوانان طرفدار فوتبال ارائه دهند.

سخن آخر اینکه، با نبودن معضل اجتماعی ناشی از رفتار طرفداران فوتبال در تهران و ایران نیز، قبل از تبدیل حرکات و رفتارهای خشونت‌آمیز و پرخاشجویانه گاه و بیگاه برخی از طرفداران فوتبال، به معضلی اجتماعی که شواهد چند ساله اخیر، بر نشانه‌هایی از آن هنگام برگزاری برخی مسابقات ملی دلالت دارد، ضرورت دارد، برای ارتقای ظرفیتها و امکانات فیزیکی و فرهنگی و با در نظر گرفتن اجزای کارکردی و ساختی مؤثر بر رفتار اجتماعی طرفداران فوتبال، برنامه ریزیهای مناسب طراحی و اجرا شوند.

حساسیتهای موجود پیرامون رقابتهای تیمهای فوتبال، به گونه‌ای موثر وارد عمل شوند و افزون بر حساسیت زدایی برای ایجاد ارتباط فرهنگی مناسب و آموزش رفتارهای جمعی، به شکلی صحیح و متناسب با الگوهای مثبت فرهنگی و اجتماعی تلاش کنند. رسانه‌های ورزشی نباید با نگرشی قطبی به مسائلی پردازند که باعث توهم، انتظارات دور از ذهن و برتری طلبی کاذب بین مخاطبان شود.

۶. با توجه به ارتباط هواداران پرشور با باشگاههای مورد علاقه شان و نیز بالا بودن میزان تمایل به رفتارهای پرخاشجویانه و خشونت‌آمیز بین این دسته از طرفداران پیشنهاد می‌شود، انجمنها و تشکلهای رسمی یا نیمه رسمی توسط واحدهای فرهنگی باشگاهها سازماندهی و فعال شوند و به همراه مطبوعات ورزشی، روابط فرهنگی مناسبی بین باشگاهها و هواداران آنها رواج یابد. از جمله مسائل مهمی که مسئولان فرهنگی باشگاهها باید به آنها توجه کنند، برگزاری برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و تفریحی برای طرفداران، استفاده از کارشناسان علوم رفتاری و اجتماعی برای آموزشهای لازم، درباره چگونگی کنترل هدایت رفتارها در وضعیت‌های هیجانی به طرفداران است.

۷. فدراسیون فوتبال با همکاری باشگاههای پرطرفدار، برنامه‌های مناسبی برای رفت و برگشت طرفداران به ورزشگاه ساماندهی کند. در چنین مواردی واحدهای فرهنگی باشگاهها با توجه به تمایل طرفداران به ابراز هیجان می‌توانند، با آموزش رهبران و سردهسته‌های تماشاگران و قرار دادن آنها در خودروهای حمل و نقل طرفداران، سرودهای مناسب و شاد را رواج دهند.

۸. با توجه به تأثیر بسیار زیاد دو متغیر رضایت از امکانات و تسهیلات، و سازگاری هدفها و

منابع و مأخذ

۱. ارونسون، الیوت (۱۳۶۹)، روانشناسی اجتماعی، ترجمه حسین شکر کن، تهران، رشد ۱۶۴.
۲. ژانورن، پاتریس (۱۳۶۷)، «وندالیسم، بیماری جهانی خرابکاری» ترجمه فرخ ماهان، مجله دانشمند (۲۹۹).
۳. فتحی هوشنگ (۱۳۳۶)، «فوتبال، خشونت، سیاست»، تهران، انتشارات مجرد، ۵۷.
۴. محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۷۹)، «امانی نظری و تجربی و ندالیسم، مروری بر یافته‌های یک تحقیق»، نامه علوم اجتماعی. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران (۱۶): ۲۰۲-۲۰۵.
۵. ویلیامز، جان، دانتینگ اربک، و مورفی، پاتریک (۱۳۷۹)، «کندوکاری در اوباشگیری در فوتبال»، ترجمه و تلخیص حسن افشار، تهران، نشر مرکز، ۱۵۵.
6. Alderman R. B. (1974). Psychological Behavior in sport, Philadelphia . W. B. Saundres: 228-229
7. Argyle Michael: (1993). Bodily Communication, Routledge: 220 .
8. Aronson Elliot. (1995). The Social Animal, W. H. Freeman and Company . 163
9. Berkowitz Leonard. (1986). A Survey of Social Psychology, CBS College . Publishing. 307
10. Blanchard Kendall. (1985). The Anthropology of Sport, Bergin and . Garvey publishers, inc. 71-72 .
11. Cashmore Ellis. (1998). Making Sense of Sports, Routledge: 218.
12. Cashmore Ellis. (2000). Sports culture: An A-z Guide, Routledge . 178-179
13. Clarke R. V. G (1991). Tackling Vandalism, A Home office, Research Unit . Report, London.
14. Coakley Jay J. (1998). Sport in society: Issues and controversies . McGraw - Hill Inc: 32
15. Leonard Willbert Marcellus: (1988). A Sociological Perspective of sport , . New York, MacMillan Publishing Company: 165
16. Nixon Howard L. and Frey James H. (1996) . A sociology of sport, . Wadsworth publishing Company: 9.
17. Russel Gordon W. (1993). The Social Psychology of Sport, New York . Springer Verlag. 305
18. Sabini John: (1995). Social Psychology, W. W. Norton & Company Inc 411,
19. Schaefer Richard T. abd Lamm Robert P. (1992). Sociology, Mc Graw . Hill, Inc.
20. Smith Peter B. and Bond Michael Harris. (1993). Social Psychology . Across Cultures: Analysis and Perspectives: , Harvester Wheatsheaf: 68
21. Wiggins James A. , Wiggins Beverly B. and Vander Zanden James. (1994) . Social Psychology. Mc Graw - Hill, Inc. 372

شروېشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انسانی